

Lekcje pamięci

Przewodnik metodyczny po Starych Powązkach

Varsaviana

Warszawskie
Innowacje
Edukacyjno-Społeczne

Lekcje pamięci

Przewodnik metodyczny po Starych Powązkach

AUTORZY

Zbigniew Adamów-Bielkowicz
Maria Bryzgalska
Marta Gawryluk
Karol Gądzik
Małgorzata Langier
Tadeusz Petrażycki
Anna Reichert

ZDJĘCIA

Marzena Wszyńska

Varsaviana

Warszawskie
Innowacje
Edukacyjno-Społeczne

Wokół polskiego oświecenia

Anna Reichert

-
- 1.1. Cele ogólne i szczegółowe zajęć
  - 1.2. Przebieg zajęć
  - 1.3. Praca domowa
  - 1.4. Wprowadzenie teoretyczne do zajęć

Bibliografia

Załącznik nr 1. Biogramy

Załącznik nr 2. Wstęp do oświecenia

Załącznik nr 3. Lista zasłużonych

1.1. Cele ogólne i szczegółowe zajęć

ADRESAT ZAJĘĆ

Uczniowie i uczennice szkoły podstawowej, klasa VII i VII oraz uczniowie i uczennice liceum.

CEL OGÓLNY ZAJĘĆ

Przybliżenie (utrwalenie) wiadomości o epoce oświecenia w Polsce (a szczególnie w Warszawie) w powiązaniu z osobami pochowanymi na cmentarzu Stare Powązki.

CELE SZCZEGÓŁOWE ZAJĘĆ

Zamierzone umiejętności ucznia:

- uczennica i uczeń znają genezę i czas trwania oświecenia w Polsce,
- potrafią przedstawić główne polskie dzieła literackie z tego okresu,
- potrafią wymienić najważniejszych przedstawicieli polskiego oświecenia oraz ich osiągnięcia,
- potrafią omówić zmiany jakie zaszły w okresie oświecenia w dziedzinie kulturowej, politycznej i religijnej,
- znają doniosłość ustanowienia Konstytucji 3 maja,
- potrafią wskazać miejsce pochówku kilku wybitnych przedstawicieli epoki oświecenia w Warszawie.

METODY PRACY I FIRMY PRACY

Wykład informacyjny o epoce, pogadanka z uczennicami i uczniami, obserwacja, ćwiczenia praktyczne, praca samodzielna, indywidualna, grupowa, zbiorowa pod kierunkiem nauczycielki lub nauczyciela, spacer po cmentarzu Stare Powązki.

ŚRODKI I MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

podręcznik, karty z ilustracjami przedstawiającymi omawiane postaci, urywki wybranych tekstów oświeceniowych, platformy internetowe: educarium.pl, profesor.pl, historiaposzukaj.pl, epodreczniki.pl, edukator.pl.

SŁOWA KLUCZOWE

oświecenie, Warszawa XVIII w., Stanisław August Poniatowski, Ignacy Krasicki, Hugo Kołłątaj, Stanisław Konarski, Onufry Franciszek Bohomolec, Adam Naruszewicz, Franciszek Ryx, Wojciech Bogusławski, Dominik Merlini itp.

CZAS TRWANIA

Godzina lekcyjna w szkole – przygotowanie oraz spacer po Powązkach – 2 godziny lekcyjne (1,5 h) na terenie cmentarza.

1.2. Przebieg zajęć

CZĘŚĆ I

ZAJĘCIA W SZKOLE

1. Nauczycielka lub nauczyciel podają tematykę lekcji – przypominając, że jest to przygotowanie do odwiedzenia cmentarza Powązkowskiego w Warszawie ufundowanego w 1792 roku za panowania ostatniego króla polskiego przed rozbiorami, czyli Stanisława Augusta Poniatowskiego. Znalazły tu miejsce spoczynku niektóre z osób żyjących w okresie oświecenia, były to osoby związane z królem, wielkim mecenasem sztuki i kultury.
2. Nauczycielka lub nauczyciel robią krótki wykład o najważniejszych cechach polskiego oświecenia.
3. Po wprowadzeniu (krótkim wykładzie) nauczycielka lub nauczyciel aktywizują uczennice i uczniów prowadząc pogadankę/dyskusję, zadając pytania (sprawdzają wiadomości uczniów z zakresu omawianego tematu „Oświecenie w Warszawie”), mogą prosić o sprawdzenie wybranych informacji w Internecie podając hasła: oświecenie, Warszawa XVIII wiek, Stanisław August Poniatowski, Stanisław Konarski, Franciszek Bohomolec, Ignacy Krasicki, Onufry Konopczyński.
4. Przygotowanie uczennic i uczniów do pracy w terenie. Nauczycielka lub nauczyciel podają informację, że kolejne zajęcia związane z tematem będą miały miejsce

na cmentarzu Stare Powązki. Przypominają ogólne zasady zachowania się na wszystkich cmentarzach (niezależnie od wyznania).

5. Nauczycielka lub nauczyciel dzielą klasę na kilka zespołów i proszą o przygotowanie biogramów określonych osób/postaci.

CZĘŚĆ II

SPACER PO CMENTARZU POWĄZKOWSKIM

1. Nauczycielka lub nauczyciel przed wyjściem zadają kilka pytań i sprawdzają co uczennice i uczniowie zapamiętali z lekcji wprowadzającej tematykę.
2. Wejście na cmentarz, przejście do kościoła św. K. Boromeusza. Nauczycielka lub nauczyciel mówią kilka słów o powstaniu pierwszego budynku kościoła, a potem przejście na tył kościoła.
3. Spacer śladami postaci związanych z omawianym tematem. Przy wybranych grobach uczniowie prezentują przygotowane biogramy osób pochowanych. W przypadku braku grobowca lub niemożliwości odnalezienia grobu, prezentacja biogramu może się odbyć na alejce w pobliżu kwatery, gdzie dana osoba była pochowana.
4. W przypadku osób związanych z tematem „Oświecenie w Warszawie” wiemy, że F. Ryx, J. Albertrandi, M. Ogiński, czy H. Kołłątaj byli pochowani w katakumbach, tych zaprojektowanych przez Merliniego, jednak do naszych czasów nie zachowały się tablice. Wiadomo, że byli pochowani w najstarszej części katakumb, tych po prawej stronie i tam powinny być tablice, których obecnie nie ma.

1.3. Praca domowa

Nauczycielka lub nauczyciel zadają pracę do domu. Zabawa w Internecie: poszukanie 1-3 utworów skomponowanych w tamtym okresie przez F. Bohomolca – Kurdesz, M. Ogińskiego – polonez *Pożegnanie Ojczyzny*, jakiś utwór W. Bogusławskiego i K. Kurpińskiego, wyszukanie fragmentu jakiegoś utworu I. Krasickiego, spisanie listy z wybranymi nazwiskami osób, które się wiążą ściśle z tą epoką historyczną w Warszawie.

Przykładowe pytania do uczennic i uczniów:

1. Co oznacza termin – oświecenie?
2. Jakie miasto w wieku XVIII było nazywane stolicą Europy?
3. Jaki był najważniejszy dokument prawny wydany w Polsce w ostatnich latach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego?
4. Jaki gatunek literacki pojawił się w okresie oświecenia? (powieść – pierwsze polskie powieści *Maria* – napisana przez Antoniego Malczewskiego oraz „Mikołaja Doświadczynskiego przypadku” Ignacego Krasickiego.
5. Jaką funkcję pełniły utwory poetyckie pisane przez S. Staszica, H. Kołłątaja, S. Konarskiego czy I. Krasickiego?
6. Kiedy powstał Teatr Narodowy i kto został nazwany jego „ojcem”?
7. Wymień trzech wybitnych polskich przedstawicieli oświecenia.

1.4. Wprowadzenie teoretyczne

Spacer po Powązkach warto zacząć od krótkiej wizyty w kościele św. Karola Boromeusza. Jego powstanie wiąże się z ważnym wydarzeniem w życiu króla Stanisława Augusta Poniatowskiego – wielkiego mecenasa sztuki, kultury i nauki oraz reformatora szkolnictwa w oświeceniu. Pierwsza budowla kościoła była dziełem wybitnego architekta Dominika Merliniego. Początki parafii św. Karola Boromeusza na warszawskiej Woli sięgają końca XVIII wieku, kiedy król Stanisław August Poniatowski postanowił, że cmentarz zostanie umiejscowiony poza granicami miasta. Powstanie kościoła św. Boromeusza związane jest z porwaniem króla w listopadzie 1771 roku. Następnego dnia po porwaniu król pozostawiony z jednym z porywaczy – Janem Kuźmą, przekonał go do uwolnienia, fakt ten został stosownie upamiętniony w niezwykle ważnym dziele malarzkim, przedstawiającym kluczową dla całej tej historii scenę: mowę Stanisława Augusta do jednego z porywaczy, którym był Jan Kuźma, zwany Kosińskim. Malowidło to znalazło się w ołtarzu głównym kościoła św. K. Boromeusza na Powązkach. Obraz Walla wraz z zachowanymi w zakrystii portretami króla i jego brata prymasa pozostaje najcenniejszą pamiątką po pierwotnej świątyni z okresu oświecenia. Dzieło Walla – obraz wotywny przedstawiający św. Karola Boromeusza i scenę słynnego porwania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego może być uznane jako jedno z ważniejszych dzieł tego twórcy. Centralną część malowidła wypełnia ukazana na obłokach postać św. Karola Boromeusza. Z prawej strony widzimy zalany światłem księżycy krajobraz z połamanym przez burzę pnem drzewa (symbol tragicznych

wydarzeń), natomiast z lewej – scenę dramatycznej rozmowy pomiędzy dwoma postaciami: królem i porywaczem, której dopełnieniem jest szybujący nad nimi anioł. Król, ubrany w tzw. *garnitur nieszczęśliwości*, kieruje się w lewo, zwracając głowę ku przyklękającemu przed nim na jedno kolano Kuźmie-Kosińskiemu. W tle dostrzec można jeźdźców na koniach oraz zabudowania wiejskie – najprawdopodobniej młyn, w którym Stanisław August schronił się niebawem i skąd zostanie zabrany na zamek. Józef Wall ukazał nad postaciami anioła z puklerzem, aby zasugerować ingerencję sił niebiańskich. Sam król – Stanisław August uważał swoje ocalenie za cud boski. Wierzył, że Opatrzność nadal pragnie, aby wypełniał swoją dziejową misję. W liście do hrabiego Bentincka pisał: „Skoro Niebiosa nie chciały, żebym zginął, wydaje się, że nadal pragną za moim pośrednictwem przynieść nieco dobrego memu krajowi”. Podobne brzmienie miała depesza, którą król wysłał do carycy Katarzyny II, dzień po swoim oswoobodzeniu: „Moja Siostrze: Opatrzność sprawiła to, że gdy umknął śmierci, o którą Mnie zbójcy przyprawić chcieli, znać, iż Bóg chce życie moje zachować dla dobra ojczyzny mojej”.

Stanisław August nie był człowiekiem nadzwyczaj religijnym, choć wielokrotnie pokazywał, że był wychowany w domu katolickim i przestrzegał większości zasad wpajanych mu jako dziecku. Jednak słusznie spostrzeżono w licznych publikacjach, że odrzucał m.in. nauki kościoła katolickiego jako zabobonne i pogardzał zakonami żebraczymi. Podczas swojego panowania często wykorzystywał natomiast w sztuce i politycznych drukach symbolikę Opatrzności Bożej, gdyż uważał, że został królem dzięki tej właśnie Opatrzności i boskiej interwencji.

Wracając do historii kościoła należy przypomnieć następujące fakty. Cmentarz Powązkowski powstał z fundacji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i jego brata, prymasa Michała Poniatowskiego – w tym czasie trwała już budowa kościoła zaprojektowanego przez architekta królewskiego Dominika Merliniego przy obecnej ulicy Powązkowskiej. Pierwsza bryła kościoła, nie przypomina obecnie istniejącej, była dużo mniejsza. Był to budynek jednonawowy, pełniący jednocześnie funkcję kostnicy. W dniu 20 maja 1792 roku odbyło się poświęcenie kamienia węgielnego, a w dniu 21 października 1792 roku – poświęcenie kościoła. Z tyłu kościoła zostały umieszczone tablice upamiętniające ważne postaci związane z epoką oświecenia i królem Stanisławem Augustem Poniatowskim.

Spacer po Powązkach śladami przedstawicieli epoki oświecenia można zakończyć przy grobie Antoniego Malczewskiego (1793-1826) – był polskim poetą i pisarzem uznawanym za prekursora romantyzmu, alpinistą (pierwszy zdobywca Aiguille du Midi). Był twórcą pierwszej powieści romantycznej pt. *Maria* (1825), opartej na faktycznym wydarzeniu, które miało

miejsce w rodzinie Potockich w XVIII wieku. Jego przyjaciółmi byli Seweryn Goszczyński i Józef Bohdan Zaleski, wszyscy zaliczani do szkoły ukraińskiej polskiego romantyzmu. Dzięki wysoko postawionym znajomym Antoniemu udało się objąć stanowisko w Ministerium Spraw Wewnętrznych. W tym samym czasie, w roku 1825, napisał i wydał *Marię* – powieść poetycką, uznaną przez potomnych za pierwsze doniosłe osiągnięcie krajowego romantyzmu. W momencie publikacji utwór cieszył się jednak znikomym rozgłosem, zaś jego autor zmarł niedługo później, w samotności i zapomnieniu. Sam gatunek powieści poetyckiej stał się popularny w Europie za sprawą George’a Byrona, którego Malczewski poznał osobiście. Najstojniejsze utwory angielskiego romantyka utrzymane są w posępnym, pesymistycznym tonie, zaś ich bohaterów cechuje postawa buntu, sprzeciwu wobec losu i rozpacz, zwana postawą bajroniczną. Te same elementy świata przedstawionego znajdują się także u Malczewskiego. *Marię* poeta oparł na kanwie rzeczywistych wydarzeń z 1771 roku. Dotyczyły one mordu dokonanego na Gertrudzie Komorowskiej, pierwszej żonie Szczęsnego Potockiego. Kobieta zamordowana na polecenie teścia, Franciszka Salezego Potockiego, przeciwnego temu małżeństwu. Zgodnie z duchem wybranego przez siebie gatunku, Malczewski przeniósł czas akcji do wieku XVII, a miejsce – z Wołynia na ukraińskie stopy. Całość utworu zamyka się w dwóch pieśniach, poprzedzonych dedykacją dla Juliana Ursyna Niemcewicza.

Kończąc spacer po Powązkach warto zapamiętać, że cmentarz ten zawdzięczamy ostatniemu królowi Polski – Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu, wielkiemu mecenasowi sztuki. To on zgromadził wokół siebie wiele ciekawych twórców z różnych dziedzin działalności, których wspólnym celem była reforma ustrojowa i polityczna oraz szeroko rozumiana akcja edukacyjna społeczeństwa. Osoby przedstawione w czasie spaceru są tylko wybranymi przedstawicielami nurtu oświecenia w naszym kraju. Takie osoby jak Wojciech Bogusławski, Jan Albertrandi czy Adam Dmuszewski kontynuowali działalność edukacyjną społeczeństwa, głównie przez uczestnictwo w różnych stowarzyszeniach kulturalnych i naukowych oraz poprzez działalność teatralną.

Bibliografia

1. Berdecka A., Turnau I., *Życie codzienne w Warszawie okresu oświecenia*, PIW, 1969.
2. Dernałowicz M., Malczewski A., *Warszawa*, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1967.
3. Drozdowski M.M., Sołtan A., Zahorski A., *Historia Warszawy*, Bellona, 2017.
4. Gomulicki J., *Warszawa wieloraka 1794-1944*, Warszawa 2005.
5. Korzon T., *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1794). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego*, t. 3, Kraków-Warszawa 1897.
6. Majewski J.S., Urzykowski T., *Spacerownik po warszawskich cmentarzach*, Biblioteka Gazety Wyborczej, 2009.
7. *Oświecenie* [w:] „Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut”, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1966.
8. Szenic S., *Cmentarz Powązkowski 1790-1850*, Warszawa 1979.
9. Tatariewicz W., *Wiadomości o życiu i pracach Dominika Merliniego* [w:] „Rocznik Historii Sztuki”, t. 1, 1956.
10. Wegner L., *Hugo Kołłątaj na posiedzeniu rady królewskiej z dnia 23 lipca 1792 r.*, Poznań 1869.
11. Zahorski A., *Warszawa za Sasów i Stanisława Augusta*, Warszawa 1970.
12. *Życie kulturalne i religijność w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego*, (red.) M.M. Drozdowski, Warszawa 1991.

↑ Grób Jana Stefaniego.

Załącznik nr 1.

Biogramy

WOJCIECH BOGUSŁAWSKI – tablica na ścianie południowej kościoła św. K. Boromeusza. Pierwsza tablica na ścianie południowej poświęcona jest „ojcu teatru polskiego”, czyli Wojciechowi Bogusławskiemu (1757-1829). Był on aktorem, śpiewakiem operowym, reżyserem, pisarzem, dramatopisarzem, tłumaczem, propagatorem idei oświecenia, wolnomularzem, teoretykiem i historykiem teatru, nazywany ojcem teatru polskiego. Był jednym z dyrektorów teatru narodowego powołanego do życia przez króla Augusta Stanisława Poniatowskiego w 1765 roku. Był jego dyrektorem w latach 1783-1785; 1790-1794 oraz w latach 1799-1814. Był też wielkim patriotą i propagował działania stronnictwa patriotów w celu naprawy sytuacji w zagrożonej utratą całkowitej suwerenności Ojczyźnie. W 1790 roku wezwany, jak twierdził, przez samego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, przyjechał z aktorami wileńskimi do Warszawy po występach w Dubnie i objął powtórnie antrepryzę (przedsiębiorstwo teatralne założone przez prywatną osobę) Teatru Narodowego (pierwsze przedstawienie po powrocie 14 lutego 1790 roku, jeszcze na zasadzie występów gościnnych; inauguracja nowej antrepryzy miała miejsce dnia 7 września 1790 roku). Grał w Warszawie przez kolejne 4 lata, wystawiając sztuki o tematyce patriotycznej. Na krótko przed szturmem Pragi wysłał część kostiumów i rekwizytów do Zdanowic pod Jędrzejowem; 4 listopada 1794 roku sam udał się do tej miejscowości. W końcu grudnia 1794 roku wyjechał do Lwowa, gdzie zorganizował teatr. Bogusławski był osobą działającą na wielu płaszczyznach: aktor, reżyser, pisarz, organizator, był ceniony przez

współczesnych i do dnia dzisiejszego cieszy się opinią wielkiej postaci w historii teatru polskiego. W czasach stanisławowskich nazywano go polskim Molierem. Po 1795 roku zyskał sobie miano „ojca teatru”. Na początku XIX w. Wojciech Bogusławski miał coraz większe trudności z występowaniem na scenie, tracił słuch i pamięć. Mimo to grał, a ludzie nazywali go „Nestorem sceny teatralnej”. Romantycy też najtrafniej ocenili znaczenie jego teatru, który zwłaszcza po upadku państwa polskiego w ręku Wojciecha Bogusławskiego był, można powiedzieć, przewoźną Akademią (Stanisław Witwicki). Wojciech Bogusławski swoje umiejętności aktorskie przekazywał kolegom w postaci publikacji wykładów w formie książkowej (książka ukazała się w 1812 roku). Książka ta miała trzy części, z których jednak tylko dwie ogłoszono w druku. Postać Bogusławskiego jest ściśle związana z epoką polskiego oświecenia, działał na polu kultury, ale również uczestniczył w życiu politycznym kraju w końcu XVIII wieku. Pozostawał w kręgu osób bliskich królowi Stanisławowi Augustowi i wspierał jego działania w kierunku zmian kulturalnych oraz politycznych.

STANISŁAW KONARSKI – tablica zbiorowa na ścianie kościoła św. K. Boromeusza. Kolejną postacią związaną z polskim i warszawskim oświeceniem był Stanisław Konarski (1700-1773) dramatopisarz, poeta, tłumacz, edytor, pedagog, publicysta, a przede wszystkim reformator szkolnictwa i założyciel Collegium Nobilium w roku 1740, pierwszej wyższej uczelni w Warszawie. Był zwolennikiem reformy szkolnictwa poprzez nacisk na wiedzę

praktyczną, nauczanie przedmiotów przyrodniczych, nauczanie języka narodowego, wprowadzenie zajęć manualnych i fizycznych. Był twórcą 4-tomowego traktatu politycznego *O skutecznym rad sposobie* (1760-1763), w którym przedstawił błędy ustrojowe i dał zarys reformy państwowej. Innym ważnym wyznacznikiem ludzkiego postępowania ma być zasada sprawiedliwości – reguła kantowskiego imperatywu. Zdaniem Konarskiego należy dążyć do zdobycia jak największej liczby przyjaciół, bo kontakty towarzyskie oparte na cnotcie, nie na wygodzie, wychowują. W poszukiwaniu skutecznych sposobów reformy szkolnictwa założył w Warszawie przy ulicy Miodowej Collegium Nobilium (w 1740 roku, czyli jeszcze za panowania Sasów) pierwszą uczelnię o nowoczesnym (na ówczesne czasy) sposobie nauczania. W programie nauczania były języki nowożytny, geografia, historia oraz prawo. Stanisław Konarski był pisarzem, tłumaczem, głównym polem jego zainteresowania było odpowiednie wychowanie młodzieży w duchu poszanowania praw innych ludzi, rozwój duchowy oraz etyka. Konarski jest autorem *Ordynacji wizytacji apostolskich*, która jest podręcznikiem etyki dla nauczyciela. Szkoła Stanisława Konarskiego miała status uczelni wyższej oraz pracowało w niej wielu wspaniałych nauczycieli m.in. Onufry Kopczyński. Zasługi Stanisława Konarskiego zostały docenione przez innych twórców działających w tamtym okresie. Ignacy Krasicki napisał epitafium Konarskiemu (zachowana pisownia oryginalna z XVIII w.):

*Ten co pierwsze zdziczałe ciął gałęzie wzniosłe,
I śmiał ścieszki odkrywać wiekami zarosłe:
Co nauki, co miłość kraiu wzniość i krzepił,
W cieniu laurów spoczywa, które sam zaszczepił.*

Na tej samej tablicy na tyłach kościoła św. K. Bormeusza jest wymieniony kolejny pijar – Onufry Kopczyński (1735-1817) był księdzem, poetą piszącym w języku łacińskim, pedagogiem, językoznawcą oraz prekursorem badań nad polską gramatyką, a także autorem pierwszego podręcznika gramatyki języka polskiego. Onufry Kopczyński był członkiem konfederacji targowickiej, a następnie po III rozbiórce członkiem Izby Edukacyjnej Księstwa Warszawskiego w 1808 roku. Pełnił różne funkcje publiczne związane z reformą szkolnictwa zapoczątkowaną przez Komisję Edukacji Narodowej. Był jednym z członków Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, a w latach 1807-1812 był współpracownikiem Stanisława Kostki Potockiego w Izbie Edukacyjnej Księstwa Warszawskiego, sam uważał się za ucznia Stanisława Konarskiego. Onufry Kopczyński jest twórcą pierwszego podręcznika gramatyki.

LUDWIK ADAM DMUSZEWSKI (kw. 4-1/2-14-16). Epoka oświecenia w Warszawie to rozkwit kultury oraz nauki i przede wszystkim rozwój teatru narodowego, dzięki Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu i m.in. Wojciechowi Bogusławskiemu. Teatr bez aktorów nie może istnieć, stąd odwiedzamy grób kolejnej postaci zasłużonej dla Warszawy – aktor, reżyser, dyrektor Teatru Narodowego – Ludwik Dmuszewski (1777-1847). Był aktorem Teatru Narodowego, a następnie jego dyrektorem i okazał się bardzo prężnym organizatorem życia teatralnego. Prowadził także wykłady w Szkole Dramatycznej obejmujące: krytykę, historię i literaturę dramatyczną. W 1808 roku razem z Alojzym Fortunatem Żółtkowskim wydał *Dykcjonarzyk teatralny*. W latach 1810-1816 był wydawcą i redaktorem *Rocznika Teatru Narodowego*, opublikował w nim krótką kronikę teatru polskiego. Działał charytatywnie na różnych

polach (m.in. był opiekunem Towarzystwa Dobroczynności, a od 1939 roku członkiem Rady Opiekuńczej Instytutów Dobroczynnych). Założył wraz z muzykiem Wojciechem Żywnym (pierwszym profesjonalnym nauczycielem muzyki Fryderyka Chopina) Towarzystwo Podupadłych Artystów, Ich Wdów i Sierot. Był to rodzaj kasy zapomogowo-wspierającej rodziny artystów, a od 1839 roku był jej wiceprezesem.

KAROL KAZIMIERZ KURPIŃSKI (kw. 158-3-19/20). Teatr Narodowy skupiał na swojej scenie wiele rodzajów przedsięwzięć w okresie, kiedy nie było odrębnej sceny dla opery, operetki czy koncertów muzyki poważnej, to tu koncentrowało się życie muzyczno-teatralne Warszawy. Ten teatr był jeszcze na początku XIX wieku ważną instytucją, gdzie mogły być prezentowane dzieła związane z epoką polskiego oświecenia (choć od 1795 roku już Polska nie istniała). W dalszym ciągu były osoby zainteresowane utrzymaniem sceny Teatru Narodowego, pomimo różnych przeciwności losu. Jednym z nich był Karol Kurpiński, przybył do Warszawy w 1810 roku i tu pozostał. Kim był? Muzykiem, dyrygentem, dyrektorem Teatru Narodowego. W roku 1810 Karol Kurpiński objął stanowisko skrzypka w orkiestrze, a później był drugim dyrygentem orkiestry Teatru Narodowego. Został także korepetytorem solistów i chóru teatru warszawskiego. Zwiększył skład orkiestry, wprowadził bardziej nowoczesną instrumentację, powiększył również skład chórów i podniósł je na wyższy poziom muzyczny. W 1812 roku został powołany na stanowisko nauczyciela muzyki w warszawskiej Szkole Dramatycznej. W 1820 roku założył i redagował w Warszawie pierwsze polskie czasopismo muzyczne *Tygodnik Muzyczny*, pisał tam recenzje muzyczne i teatralne. Komponował muzykę do najrozmaitszych utworów scenicznych,

głównie oper, komediooper, melodramatów oraz baletów. Po powrocie z zagranicy i następnie po objęciu stanowiska dyrygenta opery starał się wystawiać najnowsze i znane już w Europie zachodniej opery. Do najbardziej popularnych utworów Kurpińskiego należały opery: *Dwie chatki*, *Pałac Lucycpera*, *Szarlatan*, *Jadwiga królowa Polski*, *Nadgroda*, *Zamek na Czorsztynie, czyli Bojomir i Wanda*, *Leśniczy w Kozienickiej Puszczy*, *Cecylia Piaseczyńska*, melodramat *Oblężenie Gdańska* i balety: *Terpsychora nad Wisłą*, *Mars i Flora*, *Trzy gracje*. W 1830 roku opublikował anonimowo *Krótki rys Teatru Narodowego* od roku 1818 do chwili obecnej. Był autorem *Dziennika prywatnego niektórych czynności teatralnych od roku 1827 do 1830*, a także autorem prac teoretycznych o muzyce i podręczników.

MICHAŁ KLEOFAS OGIŃSKI (katakumby, brak tablicy, zniszczona w czasie działań wojennych). Kolejną postacią związaną z polskim oświeceniem jest kompozytor Michał Kleofas Ogiński (1765-1833) – polski kompozytor oraz teoretyk muzyki, pamiętnikarz, pisarz polityczny, podskarbi wielki litewski (1793-1795), miecznik wielki litewski od 1789 roku, senator rosyjski, członek konfederacji targowickiej, członek konfederacji grodzieńskiej 1793 roku, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej (na Litwie w 1794 r.), konspirator niepodległościowy (po 1795 r.), działacz emigracyjny, mason, kawaler maltański, poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny Rzeczypospolitej w Republice Zjednoczonych Prowincji w latach 1790-1791, przedstawiciel dyplomatyczny Rzeczypospolitej w Królestwie Wielkiej Brytanii w 1790 roku. Nie zamierzał być zawodowym muzykiem. Już w wieku 21 lat rozpoczął działalność polityczną, jako poseł na sejm i zwolennik króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, od którego otrzymał

godność komisarza skarbu Wielkiego Księstwa Litewskiego. Komponował polonezy fortepianowe, romanse, pieśni, kadryle, menuety, walce oraz jedną operę pod tytułem *Zélis et Valcour ou Bonaparte au Caire (Zelis i Valcour, czyli Napoleon w Egipcie)*. Niestety opera ta nigdy nie doczekała się wystawienia. Jest autorem *Listów o muzyce* oraz pamiętników *O Polsce i Polakach: od roku 1788 aż do końca roku 1815*, wydanych po francusku jako *Mémoires de Michel Ogiński sur la Pologne et les Polonais, depts 1788 jusqu'a la fin de 1815* w Paryżu w 1827 roku. Dziś najbardziej jest znany jako autor poloneza a-moll *Pożegnanie Ojczyzny*. Ogiński zaczął tworzyć polonezy nie tylko dla tańca, ale i dla słuchania. W jego polonezach dominują tony smutne, melancholijne. Polonezy stały się charakterystyczną muzyczną formą fortepianową. Echa polonezów usłyszeć można także w mazurkach kompozytora. To nie służba Ojczyźnie, lecz spuścizna muzyczna przyniosła światową sławę księciu. Rozstawiły go polonezy, z których najbardziej popularnym polonezem stało się w 1794 roku *Pożegnanie Ojczyzny*. Całe swoje życie Ogiński poświęcił realizacji wizji odbudowy Ojczyzny. Swoje życiowe credo – służbę ojczyźnie – Michał Kleofas Ogiński sformułował jeszcze we wczesnym dzieciństwie.

FRANCISZEK RYX (AK-3-5, brak tablic). W otoczeniu króla Stanisława Augusta wielkiego mecenasu kultury i sztuki były różne postaci z tych wymienionych dziedzin: pisarze, poeci, kompozytorzy, muzycy, rzeźbiarze, architekci, działacze społeczni i polityczni, ale były też osoby, które wywoływały sprzeczne opinie na swój temat. Były osobami bardzo kontrowersyjnymi i nie mogą być poddane jednoznacznej ocenie. Jedną z takich postaci był Franciszek Ryx – osoba, której król zaufał bezgranicznie, pełnił wiele funkcji na zlecenie

króla, lecz nie zawsze był wobec swojego „zleceniodawcy” lojalny. Franciszek Ryx (1732-1799) był zaufanym kamerdynerem króla Stanisława Augusta, piastował tytuł starosty piaseczyńskiego, odegrał znaczną rolę jako zaufany człowiek króla (tzw. *szara eminencja*), jego powiernik i doradca, był członkiem konfederacji targowickiej, do której przystąpił również król usilnie proszony przez Hugona Kołłątaja, aby do niej przystąpił. Franciszek Ryx w pamięci potomnych zapisał się przede wszystkim jako antreprenier (właściciel teatru) warszawskiego Teatru Narodowego. Dodatkowo zapisał się z dwóch powodów – jako jeden z bohaterów tak zwanej *afery Dogrumowej* (Maria Teresa Dogrumowa była inicjatorką afery politycznej) oraz jako osoba związana z Teatrem Narodowym w czasach stanisławowskich. Został jednym z organizatorów i budowniczych pierwszego gmachu Teatru Narodowego na Placu Krasińskich. Król powierzył mu organizację i zarządzanie teatrami królewskimi. Ryx nie zajmował się tymi działaniami osobiście, zlecił ich wykonanie osobom znającym się na prowadzeniu teatru. Miał monopol na prowadzenie teatru i to pozwalało mu na szerokie działania w tym zakresie. Jako monopolista teatralny okazał się świetnym organizatorem i administratorem, teatr okresu stanisławowskiego w czasach kierownictwa Ryxa osiągnął największą stabilizację, co pozytywnie wpływało na jego rozwój. Niezależnie od różnic w poglądach co do oceny starosty piaseczyńskiego (Franciszka Ryxa), jedno jest bezdyskusyjne – był osobą wyjątkową, podobnie jak jego kariera, odbiegająca znacznie od obowiązków, do których należało, jak to określił Tadeusz Korzon¹: „jedynie wkładanie wstęgi orderowej na króla, gdy starszy kamerlokaj kończy ubieranie, i zapinanie guzików na sukniach monarchy”².

DOMINIK MERLINI (AK na wprost 20-3). Warto wspomnieć o przedstawicielu oświecenia okresu stanisławowskiego, dzięki któremu możemy dzisiaj zobaczyć katakumby na cmentarzu Powązki, czyli o Dominiku Merlinim. Oświecenie to nurt kulturalny oraz okres w historii Europy przypadający na koniec XVII wieku oraz trwający do początku XIX wieku. Obejmujący różne dziedziny działalności twórczej artystów, w tym działalność architektoniczną. Jednym z architektów pracujących w okresie oświecenia w Polsce był Dominik Merlini. To jego dziełem są katakumby na Powązkach, gdzie zostało pochowanych wiele postaci z bliskiego otoczenia króla Stanisława Augusta, wspierających go w działaniach na rzecz zreformowania ustroju Rzeczypospolitej i oczywiście jest pochowany sam twórca – Dominik Merlini (1730-1797). Przyjechał do Warszawy jako młody człowiek i pracował dla Augusta III, a następnie dla Stanisława Augusta Poniatowskiego – ostatniego króla Polski. Merlini był przedstawicielem stylu klasycystycznego – bardzo lubianego przez Stanisława Augusta Poniatowskiego. Pracował nie tylko dla króla, ale przyjmował także zlecenia od innych magnatów. Został pochowany w katakumbach, które sam zaprojektował. Jego dziełem są m.in. Pałac na Wyspie oraz Biały Domek w Łazienkach.

HUGO KOŁŁATAJ (AK, brak tablicy). W katakumbach obok takich postaci jak Ryx – zaufany kamerdyner, a właściwie „szara eminencja” króla czy Dominik Merlini zostali pochowani bliscy współpracownicy królewscy w działaniach na rzecz przeprowadzenia reform ustrojowych i politycznych. Należeli do nich Hugo Kołłątaj, Franciszek Bohomolec oraz Jan Chrzyciel Albertrandi. Hugo Kołłątaj (1750-1812) – jedna z ważniejszych postaci w otoczeniu króla Stanisława Augusta. Polski polityk w ostatnim okresie istnienia niepodległej

Polski, mąż stanu, publicysta oświeceniowy, pisarz katolicki, pełnił funkcję prezbitera oraz był kanonikiem, satyrykiem, poetą, geografem i historykiem jak przystało na prawdziwego człowieka oświecenia. Hugo Kołłątaj był członkiem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, współpracownikiem Komisji Edukacji Narodowej oraz twórcą planu rozbudowy szkół w całym kraju. W czasie wojny polsko-rosyjskiej w 1792 roku nakłaniał króla Stanisława Augusta Poniatowskiego do jak najszybszego przystąpienia do konfederacji targowickiej, do której sam zgłosił zamiar przystąpienia³. Wystraszony postawą tłumów, które protestowały przeciwko konfederacji, uciekł w nocy z 24 na 25 lipca ze stolicy⁴. Na początku XIX wieku Hugo Kołłątaj był współtwórcą Liceum Krzemienieckiego. Latami 1809-1812 był członkiem rzeczywistym Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk⁵. Ostatnie lata życia przebywał w Księżtwie Warszawskim.

FRANCISZEK BOHOMOLEC (AK; 1720-1784) – był polskim jezuitą i nauczycielem, jak również redaktorem, komediopisarzem, publicystą oraz tłumaczem i wydawcą. Bohomolec był jednym ze współtwórców polskiego oświecenia, wykładowcą wymowy w Collegium Nobilium jezuitów w Warszawie w 1753 roku – pierwszej wyższej uczelni w Warszawie. Był redaktorem i wydawcą zreformowanej gazety, która zyskała miano nowoczesnego dziennika politycznego. Od 1761 roku wychodziła dwa lub trzy razy w tygodniu. Kierował drukarnią jezuicką, aż do swojej śmierci w 1784 roku. Franciszek Bohomolec wprowadził na scenę teatralną kantatę, czyli śpiewogrę (*Nęcza uszczęśliwiona* oraz *Prostota cnotliwa*⁶) której bohaterem stał się lud, co było wielką nowością w ówczesnej Polsce szlacheckiej.

JAN CHRZCIEL ALBERTRANDI (1731-1808) – był polskim biskupem rzymskokatolickim, jezuitą, a także biskupem pomocniczym poznańskim (1796-1798) oraz warszawskim w latach 1798-1808, pełnił inne funkcje w strukturach kościelnych XVIII wieku. Albertrandi był osobą dobrze wykształconą, władał kilkoma językami, był poliglotą oraz redaktorem różnych wydawnictw: w tym m.in. w latach 1769-1777 był redaktorem *Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych*. Pracował również w Bibliotece Załuskich jako bibliotekarz. Jan Chrzyciel Albertrandi był twórcą tzw. *Tek Albertrandiego*, będących wypisami źródeł do historii Polski z archiwów Watykanu, Neapolu i Szwecji. Podróżował po Europie, gdzie zdobywał archiwalne materiały dotyczące dziejów Polski. W 1773 roku powrócił do kraju. Jan Chrzyciel Albertrandi był jednym z sekretarzy i lektorów króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego. Z uwagi na jego wiedzę i wykształcenie król zaprosił go do prac Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, był także bibliotekarzem królewskim oraz współzałożycielem i pierwszym prezesem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie. W 1776 roku w uznaniu swoich zasług został nobilitowany. Otrzymał własny herb – Albertrandi. Zgodnie z życzeniem został pochowany w katakumbach na warszawskim cmentarzu Powązkowskim, bez żadnego napisu.

Przypisy

- 1 T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1794)*, Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego, t. 3, Kraków-Warszawa 1897.
- 2 A. Danilczyk, *Franciszek Ryx – nie tylko kamerdyner jego królewskiej mości*, <https://www.lazienki-krolewskie.pl/pl/edukacja/baza-wiedzy/franciszek-ryx-nie-tylko-kamerdyner-jego-krolewskiej-mosci> (dostęp 03.09.2021).
- 3 L. Wegner, *Hugo Kołłątaj na posiedzeniu rady królewskiej z dnia 23 lipca 1792 r.*, Poznań 1869.
- 4 W. Smoleński, *Konfederacja targowicka*, Kraków 1903, s. 212-220.
- 5 A. Kraushar, *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800-1832: monografia historyczna osnuta na źródłach archiwalnych*. Ks. 4, *Czasy polistopadowe: epilog: 1831-1836*, 1906, s. 488.
- 6 F. Bohomolec, *Prostota cnotliwa. Opera pasterska w trzech aktach*, w Warszawie, *Drukarnia Nadwornej J.K. Mci 1779*, polona.pl (dostęp 28.04.2018).

*Wszystko się dziwnie plecie
 Na tym tu biednym świecie;
 A kto by chciał rozumem wszystkiego dochodzić,
 I zginie, a nie będzie umiał w to ugodzić.*

Jan Kochanowski

Załącznik nr 2.

Wstęp do oświecenia

Polskie oświecenie rozwijało od lat 40. XVIII wieku. Największy rozkwit przypadał na lata panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (tzw. oświecenie stanisławowskie). Wyróżnia się trzy okresy:

1. Wczesne oświecenie: za panowania Augusta III Sasa, od roku 1740 do połowy lat sześćdziesiątych XVIII w. Działalność Stanisława Konarskiego, powstaje Collegium Nobilium oraz Biblioteka Załuskich;
2. Rozkwit oświecenia: czasy stanisławowskie, od połowy lat sześćdziesiątych (koronacja Stanisława Augusta Poniatowskiego w roku 1763) do III rozbioru Polski w 1795 roku. Czas rozwoju sztuki i literatury, działalność i twórczość: Krasickiego, Staszica i Kołłątaja. Próby ratowania Konstytucji 3 Maja;
3. Schyłek oświecenia: klasycyzm postanisławowski, od roku 1795 do lat trzydziestych XIX w. koniec niepodległości.

Oświecenie wygasło ideały barokowe, rozmyślenia o śmierci zastąpiły programy poprawy życia. W roku 1696 zmarł Jan III Sobieski, ostatni „barokowy” król. Tron polski zajęli Sasi: August II i August III Mocny, rządy ich trwały od 1697 do 1763 roku, czyli sześćdziesiąt sześć lat.

W poezji temat przemijania i moda na stylizowane dziwactwa, pojawiają się tematy nowe, działa Stanisław Konarski, rozwija się publicystyka i czasopiśmiennictwo. Faktem jest jednak, że najważniejsze, soczyste oświecenie polskie przypadnie już po objęciu tronu przez Stanisława Augusta Poniatowskiego.

OBIADY CZWARTKOWE

- odbywały się na Zamku Królewskim lub w Łazienkach,
- goście: Ignacy Krasicki, Stanisław Trembecki, Adam Naruszewicz, Franciszek Karpiński oraz Franciszek Zabłocki.

TEATR NARODOWY

- Król powołuje pierwszy Teatr Narodowy w 1765 roku. Kontrowersje dotyczące płatnych biletów, brak chętnych aktorek oraz widzów.
- Po 14 latach teatr uzyskał własny gmach przy placu Krasińskich, wówczas zespół aktorski liczył 20 osób, warszawiacy zaczęli chodzić do teatru, nawet stanie się to modną rozrywką.
- Do teatru chodzili wszyscy warszawiacy – król zasiadał w łoży, ubożsi – w galeriach. Można było pokazać światu swoje toalety, wziąć udział w kulturalnym życiu stolicy. Popularna była komedia. Warszawiacy oglądali *Fircyka w zalotach* Franciszka Zabłockiego. Wystawiany był także *Powrót posła* Juliana Ursyna Niemcewicza. Postacią bardzo ważną w rozwoju teatru polskiego był Wojciech Bogusławski – trzykrotny dyrektor, autor *Cudu mniemanego, czyli Krakowiaków i Górali*.

POLSKA KRÓLA STANISŁAWA AUGUSTA

- Z zagranicy przenikają do Polski idee oświeceniowe. Ludzie w Polsce przyjmują postawę – „zmienić świat przez oświecenie umysłów”. W *Monitorze* spisywane są reformy, autorzy propagują nowe „oświecone” wzorce, ukazują błędy okresu sarmackiego.
- Król wydaje obiady czwartkowe, na które zaprasza najwybitniejsze umysły.
- W stolicy mieszka ponad 100 tysięcy mieszkańców.
- Dobrze działały także księgarnie – czytanie stało się bowiem bardzo popularnym zajęciem. Rozkwit przeżywały także biblioteki.

- Powstają salony literackie. Rozwój kultury jest wyraźnie widoczny, poziom wiedzy wzrasta, rozwija się czytelnictwo, czasopiśmiennictwo.

CZTERY KLUCZOWE POSTULATY KLASYKÓW

- Człowiek jest ważny. Jego najcenniejsze bogactwo to rozum. To rozum powinien służyć do poznawania świata.
- Bóg stworzył świat i zostawił go – nie wtrąca się w dzieje (deizm).
- Wszystko można i należy poddawać krytyce, badać prawdziwość.

OŚWIECENIE W LITERATURZE

- utwory krótkie; panuje bajka, satyra oraz początki powieści;
- spośród powieści do zapamiętania *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki* Ignacego Krasickiego. Najważniejsza literatura tego okresu wyszła spod pióra Ignacego Krasickiego.
- Istotną rolę odegrała też komedia:
  - a. obyczajowa (Franciszka Zabłockiego *Fircyk w zalotach*),
  - b. polityczna (Juliana Ursyna Niemcewicza *Powrót posła*).

PANTEON POLSKIEJ LITERATURY OŚWIECENIOWEJ TWORZĄ TRZY NAZWISKA

- Adam Naruszewicz,
- Ignacy Krasicki,
- Stanisław Trembecki.

HASŁA OŚWIECENIOWE

- rozum,
- normy,
- użyteczność,
- wzorem literatura starożytna,
- wiara w postęp i naukę.

Oświecenie to był czas, kiedy krytykowano stan Rzeczypospolitej i proponowano reformy. Krytykowane było ostro: liberum veto, konserwatywna postawa sarmacka, powoływanie króla w drodze elekcji, niesprawiedliwość prawa wobec mieszczan i wsi, ciemnota oraz niski stan szkolnictwa. Lekarstwa upatrywano w zreformowaniu prawa, zniesieniu liberum veto, dziedziczeniu tronu, równości stanów, reformie oświaty. Wyrazem tych dążeń jest słynna Konstytucja 3 maja – najnowocześniejsza w ówczesnej Europie.

*Załącznik nr 3.***Lista zasłużonych**

1. **STANISŁAW KONARSKI** (1700-1773) – dramatopisarz, poeta, tłumacz, skrycie pochowany w bliżej nieznanym miejscu, w zbiorowej, nieoznaczonej mogile pod alejką między kwaterami 7 i 9 (miejsce mogiły wskazuje tablica z napisem: „w pobliżu tej tablicy spoczywają pod drogą cmentarną w nieoznaczonej mogile zbiorowej usunięci przez zaborcę z kościoła przy ul. Długiej po powstaniu listopadowym i tu skrycie pogrzebani księża pijarzy... ks. Stanisław Konarski 1773 reformator szkolnictwa, wychowawca narodu polskiego... I wielu innych... Requiescant in pace”.
2. **ONUFRY KOPCZYŃSKI** właśc. **ANDRZEJ KOPCZYŃSKI** (1735-1817) – ksiądz pijar, poeta łaciński, pedagog, językoznawca, prekursor badań nad polską gramatyką, autor pierwszego podręcznika gramatyki języka polskiego. Tablica zbiorowa na południowej stronie kościoła.
3. **WOJCIECH ROMUALD BOGUSŁAWSKI** herbu Świnka (1757-1829) – polski aktor, śpiewak operowy, reżyser, pisarz, dramatopisarz, tłumacz; propagator ideologii oświecenia, wolnomularz; dyrektor Teatru Narodowego w Warszawie i założyciel teatru w Kaliszu; ojciec teatru polskiego; teoretyk i historyk. Tablica pamiątkowa na południowej ścianie kościoła.

4. **LUDWIK ADAM DMUSZEWSKI** (kw. 4-1-2-14/16; 1777-1847) – polski aktor, reżyser teatralny, dyrektor Teatru Narodowego, dramatopisarz, dziennikarz, historyk teatru i wydawca. Istotna postać dawnej Warszawy, wolnomularz. Został pochowany z razem żoną Konstancją – aktorką i śpiewaczką Teatru Narodowego.
5. **KAROL KAZIMIERZ KURPIŃSKI** (kw. 158-3-19/20; 1785-1857) – polski kompozytor, przedstawiciel późnego klasycyzmu, dyrygent i pedagog, członek Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie oraz autor melodii *Warszawianki*.
6. **FRANCISZEK RYX HERBU PIERŚCIEŃ** (AK 31-5; 1732-1799) – kamerdyner króla Stanisława Augusta, starosta piaseczyński, odegrał znaczną rolę jako zaufany króla, jego powiernik i doradca, członek konfederacji targowickiej.
7. **DOMINIK MERLINI** (AK naprzeciwno 20-3; 1730-1797) – działający w Polsce architekt pochodzący z regionu jezior Como (Lombardia, Włochy) i Lugano (Ticino, Szwajcaria), z którego wywodzą się najwybitniejsi komaskowie (włoscy rzemieślnicy) epoki baroku.
8. **FRANCISZEK BOHOMOLEC SJ**, herbu Bogoria (AK; 1720-1784) – polski jezuita, nauczyciel, redaktor, komediopisarz, poeta, publicysta, tłumacz, wydawca, jeden ze współtwórców polskiego oświecenia, wykładowca wymowy w Collegium Nobilium w Warszawie.
9. **MICHAŁ KLEOFAS OGIŃSKI Z RETOWA**, księżę (AK; 1765-1833) – polski kompozytor oraz teoretyk muzyki, pamiętnikarz, pisarz polityczny, podskarbi wielki litewski, miecznik wielki litewski od 1789 roku, senator rosyjski, członek konfederacji targowickiej, członek konfederacji grodzieńskiej 1793 roku, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej (na Litwie w 1794 r.), konspirator niepodległościowy.
10. **JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI**, (AK, 1731-1808) – polski biskup rzymskokatolicki, jezuita historyk, tłumacz, poeta, publicysta i bibliotekarz. Zgodnie z życzeniem został pochowany w katakumbach na warszawskim cmentarzu Powązkowskim, bez żadnego napisu.

